

Marija K. Tanasković¹
Univerzitet u Kragujevcu,
Pedagoški fakultet u Užicu

UDC: 78:73/76-053.5
Pregledni rad
DOI: 10.19090/zop.2021.30.79-99

Jasmina U. Klemenović
Univerzitet u Novom Sadu,
Filozofski fakultet

VIZUELNI SADRŽAJI U FUNKCIJI UNAPREĐENJA MUZIČKOG OBRAZOVANJA

Apstrakt. U radu se razmatra povezanost sadržaja likovnih umetnosti i muzičke umetnosti, kao i to kako vizuelni sadržaji mogu biti integrisani u nastavu muzičke kulture da bi doprineli unapređenju percepcije muzičkih dela kod dece. Kako je jedan od ciljeva muzičkog obrazovanja razumevanje dela srpske i muzičke baštine drugih naroda (percepcija muzike), integracija vizuelnih sadržaja u nastavi muzičke kulture doprinosi i unapređenju muzičkog obrazovanja u najširem smislu. U uvodnom delu navedene su karakteristike muzičkog obrazovanja, njegovi ciljevi i značaj muzičkih (umetničkih) sadržaja za opšteobrazovni proces i šire, za holistički razvoj dece. Posebna pažnja posvećena je značaju stimulacije čula kod dece počevši od najranijeg uzrasta, sinkretizmu umetnosti i vizuelnim sadržajima u nastavi muzičke kulture. Na kraju rada dati su predlozi aktivnosti i sadržaja likovnih umetnosti u funkciji unapređenja muzičkog obrazovanja. Sadržaji u domenu muzičke umetnosti zahtevaju ozbiljan odnos i kompleksna istraživanja u svim pravcima sa jedinstvenim ciljem: da se stvori čvrsta i široka naučna podloga i osigura što šira društvena pažnja i podrška za dalji rad na njihovom unapređivanju.

Ključne reči: deca, muzičko obrazovanje, sinkretizam umetnosti, stimulacija čula, vizuelni sadržaji

UVOD

Tradicionalni pristup učenju muzike u osnovnim školama zahteva napor od dece koji po mnogo čemu ne dovodi do željenih rezultata, niti do razumevanja današnje muzike. U predškolskim ustanovama muzika je sve

¹ Marija Tanasković, zmajaaa@gmail.com

češće prateća i pozadinska aktivnost koja je retko inspiracija za samu decu i angažovanje njihovih sveukupnih potencijala. Kako je danas u fokusu muzičkog vaspitanja i obrazovanja razvoj kreativnosti, aktiviranje dece u okviru muzičkog obrazovanja i stvaranje budućih ljubitelja muzičke umetnosti, u muzičko obrazovanje potrebno je uvoditi različite kreativne pristupe. Kako navodi Emeše Terzić, kreativnim pristupima mogu se otvoriti putevi onim muzičkim kvalitetima koji će od deteta stvoriti ljubitelja muzike. Radi se o muzičkim sadržajima koji ne zahtevaju prvenstveno učenje nota već omogućuju njegovo aktiviranje drugim sredstvima, kao što su ples, sviranje na dečjim instrumentima koji ne zahtevaju posebno učenje, aktiviranje određenog pojma. Polazi se od konkretnog vanmuzičkog elementa i na njega se nadovezuje muzički sadržaj (Terzić, 1998: 21). Imajući navedeno u vidu, u radu su navedeni ciljevi i karakteristike muzičkog obrazovanja dece i otvoreno je pitanje značaja stimulacije čula sadržajima različitih umetnosti, sa akcentom na vizuelne umetnosti, u cilju muzičkog i opšteg razvoja dece.

Buđenje interesovanja i postupno oplemenjivanje spontanog izraza deteta i njegovog reagovanja na muziku kroz različite sisteme podsticanja koji pravovremeno deluju, uz pravilno doziranje novih znanja, imajući u vidu uzrast, razvojni nivo svakog deteta i njegove individualne osobenosti, trebalo bi imati u vidu kao osnovni zadatak vaspitanja i obrazovanja (Mirković-Radoš i Matić, 1986: 43). Kada govorimo o muzičkom obrazovanju, uz muzički razvoj kod dece se razvija i interesovanje za muzička dela. Formiraju se tehnike kojima se muzika prima, doživljava i razume. Cilj tako shvaćene umetnosti i njena uloga u obrazovanju, odnosno cilj obrazovanja uopšte, jeste da u detetu razvije integralni način

doživljavanja i sticanja iskustva, u kome misao uvek ima svoj korelat u konkretnoj vizualizaciji, u kome se percepcija i osećanja kreću u jednom ritmu ka sve punijem i slobodnijem shvatanju realnosti. Za izgrađivanje harmoničnog, zdravog i prirodnog čoveka (kao i odgovarajućeg društva) potrebna je integracija estetskog i intelektualnog doživljavanja realnosti. Samo na taj način obrazovanje može da obezbedi, kako navodi Emil Kamenov, život proživljen u svojoj spontanosti, u čulnoj, emocionalnoj i intelektualnoj potpunosti, bez kojih dolazi do dezintegracije i neurotizacije ličnosti i ometanja njenog prirodnog razvitka (Kamenov, 2008a: 70).

UNESCO (2012) izveštava o prednostima uvođenja umetničkih predmeta u obrazovni proces. Na taj način omogućava se uravnotežen intelektualni, emocionalni i psihički razvoj pojedinaca i društava. Takvim obrazovnim alatima ne samo da se ojačava kognitivni razvoj, već se doprinosi sticanju veština važnih za život. U većini kultura umetnost je danas integralni deo života i obrazovanja (UNESCO, 2012).

Vigotski je, u okviru svoje socio-kulturno-istorijske teorije psihičkog razvoja, u umetnosti video kulturo-potporno sredstvo pomoću kog kultura podržava, kultiviše i oplemenjuje emocionalni razvoj pojedinca. Autor kaže da bi emocionalni život pojedinca bez amplifikatorske uloge umetnosti kao kulturog sistema koji se izgrađuje kroz istoriju bio saopet okvirima ličnih neposrednih emocionalnih reakcija u neposrednom životnom okruženju. Susret s riznicom ljudskih obrazaca ponašanja i emocionalnog života koji je sadržan u umetnosti umnogome obogaćuje emocionalni razvoj i emocionalni život čoveka (Vigotski, 2005: 11-12).

MUZIČKO OBRAZOVANJE

Muzičko obrazovanje, kao grana umetničkog obrazovanja, jedna je od najvažnijih dimenzija savremenog obrazovanja. Kroz muzičko obrazovanje deca stiču znanja i sposobnosti vezane za muziku. Muzika je takođe važno sredstvo koje može podstaći i podržati i razvoj ličnosti, intelektualni razvoj, fizički i psiho-motorni razvoj, razvoj jezika, emocionalni i društveni razvoj (Ivanović, 2019: 526). Muzika može da bude posebno važno pedagoško sredstvo kojim mogu da se podstiču interakcija među decom, grade socijalne veštine, socijalna kohezija i empatija. Takođe, muzikom i muzičkim delatnostima utičemo na razvoj detetovih dispozicija za muziku i tako razvijamo njegove muzičke sposobnosti (Voglar, 1997: 7). Muzičko vaspitanje i obrazovanje doprinosi i razvoju mišljenja i opažanja. Ono daje mogućnosti i za samoizražavanje. Važan princip kako opšteg, tako i muzičkog obrazovanja jeste jedinstveno delovanje svih činilaca obrazovnog procesa. Njihovom usklađenošću i jedinstvenošću osnažuje se podržavajući, podsticajni uticaj na muzički razvoj deteta (Andre, 2009: 40). Putem umetničkog obrazovanja podstiče se prirodna dečja radoznalost, pomaže se deci da otkrivaju sopstvene vrednosti i pruža im se prilika da stvaralački rukuju različitim materijalima, služeći se istovremeno kako svojim razumom, tako i svojim rukama, očima i ušima (Kamenov, 2008a: 71). Muzičko obrazovanje koje dete dobija na početku obrazovnog procesa može imati značajan uticaj na njegov kasniji uspeh i buduće stavove prema muzici (Temmerman, 2000: 53). Svanvik (Swanwick, 1988) navodi da muzika, kao deo predškolskog i školskog kurikuluma, nudi mogućnost za razvijanje sposobnosti analize, koja može uvećati i produbiti intuitivni odgovor.

Muzičko obrazovanje je, kao uostalom i sve oblasti predškolskog i školskog kurikulumu, neretko usmereno na neko buduće i za dete udaljeno vreme u kojem bi ono trebalo da, uz pomoć sadržaja iz ove oblasti, postane ljubitelj muzike. Često se potpuno previđa da je dete tu, pred nama, sa svojim neposrednim razvojnim i muzičkim zahtevima. Uvažavanje razvojno-psiholoških i muzičko-psiholoških saznanja o detetu u nastavi muzičkih predmeta u opšteobrazovnim školama i u muzičkim aktivnostima u predškolskim ustanovama, moglo bi da bude od ogromnog značaja u prevazilaženju uobičajenog stanja da se uglavnom insistira na muzičkim znanjima u najužem smislu. To bi omogućilo pomeranje težišta obrazovanja na razvijanje dispozicija (sklonosti) među kojima su osnovne interesovanja i muzička osetljivost. Nije sporno da je sa njihovim kultivisanjem važno početi što ranije.

Iskustva muzičkog obrazovanja, poput pevanja, sviranja, igranja i kretanja, doprinose dečjem holističkom razvoju. Kao osnovni cilj muzičkog obrazovanja ističe se razvijanje ljubavi i interesovanja za muziku, odnosno da se pojedinac razvija u aktivnog slušaoca, ljubitelja i poznavaoca muzike, koji će, osim slušanja i aktivnog izvođenja muzike biti osposobljen i za njen estetski doživljaj (Andre, 2009: 41). Organizovanim delovanjem u okviru muzičkog obrazovanja, nastavnik bi kod dece trebalo da razvija interesovanje i ljubav prema muzici i stvara navike za aktivno slušanje muzike, da ih podstiče na muzički doživljaj i sistematski navodi na opažanje estetskih kvaliteta u umetničkom delu. Muzički doživljaj i svesno estetsko oblikovanje moguće je ostvariti samo kroz aktivan odnos prema muzici. Sticanje odgovarajućih muzičkih znanja omogućava bolje razumevanje dela, a sve to, opet, vodi postepenom razvijanju sposobnosti samostalnog

procenjivanja - stvaranje sopstvenog suda (Zdravković i Vučković, 2014: 229).

Muzičko obrazovanje dece

Samo ako je bazirano na pretpostavci da deci ne možemo jednostavno preneti znanje, već im možemo pomoći da izgrade strukture koje će predstavljati osnov budućeg učenja, iskustva koja deca stiču postaju bogata i nalaze se u zoni narednog razvoja. Takvo vaspitanje i obrazovanje pomaže detetu, podupire ga i vuče napred da novo znanje izgradi samostalno u bogatoj socijalnoj sredini delujući aktivno u uređenom i stimulativnom okruženju.

Deca bi trebalo da dobiju najraznovrsnije mogućnosti za slušanje i interpretiranje zvukova u vidu celovitog izraza – telom, glasom, upotrebom instrumenata. Jedino takvi uslovi omogućiću će transfer preverbalnog razumevanja i sticanje veština neophodnih za dalji kognitivni, afektivni i muzički razvoj. Dete najbolje uči u atmosferi istraživanja koju odlikuje ravnoteža između slobode i kontrole. Stoga je važno strukturirati muzička iskustva tako da ih dete asimiluje primereno mogućnostima razvojne faze u kojoj se nalazi, suočavajući se sa muzičkim problemima koji će omogućiti dostizanje optimalnog nivoa razvoja (Mirković-Radoš, 1996: 271).

U predškolskom i mlađem školskom uzrastu vaspitanje putem umetnosti dobija izuzetan značaj upravo zbog načina na koji dete sebi predstavlja svet i kako ga doživljava. Ikonička reprezentacija sadrži čulne kvalitete konkretnih stvari i pojava, ima emotivni naboj, povezana je sa iracionalnim saznanjem, intuicijom i maštom, što je sve blisko umetničkom načinu izražavanja. Otuda je putem umetnosti moguće obezbediti sticanje

probranih čulnih iskustava, kojima će se razvijati i oplemenjivati čulna osetljivost deteta, koja je jedan od uslova bogatog i istančanog doživljaja sveta (Kamenov, 2008a: 71–72). Muzičko obrazovanje trebalo bi da stavlja naglasak na muzička iskustva i veštine učenika, sa određenim muzičkim znanjima. Deca ne bi trebalo da se smatraju pasivnim već aktivnim učesnicima u procesu svog muzičkog razvoja. Stoga bi kao osnovni zadatak muzičkog obrazovanja trebalo imati u vidu buđenje interesovanja i postupno oplemenjivanje muzičkih iskustava deteta kroz različite sisteme podsticanja koji istovremeno deluju, uz pravilno doziranje novih muzičkih znanja, imajući u vidu uzrast, razvojni nivo svakog deteta i njegove individualne osobenosti (Mirković-Radoš i Matić, 1986: 43).

Značaj stimulacije čula u obrazovanju i vaspitanju

Još je Komenski smatrao da čulne, odnosno senzualističke metode vaspitanja imaju primat nad verbalističkom nastavom. Prema njegovim rečima, saznanje uvek počinje od čula. Nema ništa u saznanju što ranije nije bilo u čulima (prema Parezanović, 2014: 169). Kasnije i Ruso (Jean-Jacques Rousseau) u svom delu *Emil ili o vaspitanju* često ističe važnost čulnog vaspitanja, odnosno vaspitanja čulnih organa i razvoja čulne osetljivosti u prvim godinama života (prema Parezanović, 2014: 171). Marija Montesori (Maria Montessori) zastupa ideju da je, još od najranijeg uzrasta, dete potrebno izlagati velikom broju uticaja različitih medijuma. Čulni utisci su neposredno povezani sa stvarnošću koja okružuje čoveka, te su veoma dobar oslonac praktičnom delovanju (Kamenov, 2008b: 26). Trening čula, koji od čoveka stvara posmatrača, ne samo da omogućava prilagođavanje savremenoj civilizaciji, već priprema za život (Montesori, 2017: 162).

Kada govorimo o tzv. čulnom vaspitanju, tj. treningu čula, poseban značaj ima načelo „optimuma uticaja”, s obzirom da određeni činilac ima uticaj na određeno razvojno dostignuće samo ako se aktivira u optimalnom, a ne u minimalnom ili u maksimalnom stepenu. Među činiocima koji su od značaja za razvoj, a čije dejstvo ukazuje na važnost ovog načela pominju se: 1) podsticanje u određenoj aktivnosti, 2) pažnja, 3) pomoć, 4) broj izbora, 5) trajanje vežbanja, 6) nivo nezavisnosti (Katz, 1986). Materijali koji se koriste za čulno vaspitanje moraju podsticati dete na aktivnost. Takođe, prilikom organizacije aktivnosti važno je da karakteristike stvari koje će se opažati, naročito na početku, budu jasno izdvojene, definisane i uočljive, da su stvoreni svi uslovi objektivne i subjektivne (motivacione) prirode da ih dete uoči, da mu uputstva za aktivnost (koja je perceptivna ili podrazumeva percepciju) budu jasno saopštena, odnosno, da dete zna šta se od njega očekuje. Potrebno je da budu predviđeni i postupci za kontrolu i samokontrolu obavljenih aktivnosti (Kamenov, 2008b: 77).

Sinkretizam umetnosti u obrazovanju

Umetnost igra važnu ulogu u oplemenjivanju naših čula i kultivaciji naše mašte (Eisner, 2004). Umetnost se, za razliku od nauke, služi prvenstveno spajanjem - sintezom najrazličitijih iskustava kojima se slobodno i maštovito eksperimentiše da bi se došlo do jednog simultanog doživljaja, uvida u iskustvo na dubljem, vrednosnom nivou značenja. Svoju svrhu ona postiže zahvaljujući metaforama emotivno zasićenim čulnim slikama koje služe da se nešto predstavi.

Sve umetnosti su povezane, bez obzira na to koliko se među sobom razlikuju, ma kako bili različiti mediji kojima se služe, kao i da li koriste

slična ili različita izražajna sredstva. Različitost sadržaja različitih umetnosti i time povezana bitna različitost u njihovom oblikovanju, ali i percepciji nužno proizlazi iz različitosti čula za koja su povezana. Svakoј umetnosti svojstven je jedan krug ideja koje ona prikazuje svojim izražajnim sredstvima, kao što su ton, reč, boja, kamen, itd. Pojedinačno umetničko delo otelotvoruje, kako navodi Hanslik (Hanslik, 1998: 47), određenu ideju kao lepo u čulnoj pojavnosti.

Trebalo bi naglasiti i konstataciju Emila Kamenova koji tvrdi da kombinovanje izražajnih sredstava različitih umetnosti upotpunjuje i bogati dečji doživljaj bilo koje teme kojom se bave (Kamenov, 2010: 210). Naime, u umetničkom doživljaju deteta još uvek ne postoji uočavanje jasnih granica između dela različitih umetnosti. Dete je sposobno da pronađe određene dodirne tačke kada je u pitanju komunikacija sa različitim umetničkim delima. Sedmogodišnje dete, kako je utvrdio Gardner (Gardner, 1990), poseduje mogućnost složenog reagovanja na različite vidove umetnosti. Ipak, takva se kompetencija ne javlja u svakodnevnim situacijama, kao detetovo spontano, uobičajeno dostignuće ili domet. Prethodi joj kontinuirana izloženost deteta delima različitih umetnosti i rad na stimulaciji čula sadržajima datih umetnosti.

Imajući u vidu veoma široke mogućnosti povezivanja svih umetnosti u vaspitno-obrazovnom radu, to treba činiti da bi se on odvijao prirodnije, spontanije i prilagođenije deci. Vaspitno-obrazovni rad koji se odnosi na umetničke sadržaje unapređuje dečji smisao za lepo, razvija sposobnost doživljavanja umetničkih dela, pruža im osnovne pojmove (uz pomoć kojih će lakše razumeti ova dela) i osposobljava ih za elementarno stvaralačko izražavanje u pojedinim umetničkim medijumima (Kamenov, 2010: 203).

Selaković i Ivanović naglašavaju da je integracija sadržaja likovne i muzičke umetnosti neophodna jer u velikoj meri doprinosi doživljavanju i shvatanju sveta kao celine, stvaranju sistematičnih znanja, veština i umenja, sticanju iskustava, podsticanju kreativnih aktivnosti i formiranju vrednosnih stavova prema stvarnosti (Selaković & Ivanović, 2018: 165). Osnovni cilj prezentovanja dela likovne i muzičke umetnosti povezano sa književnim ostvarenjima jeste da deca dobiju početne podsticaje za njihovo integralno i pojačano doživljavanje i razumevanje, kao i da inspirisana njima pokrenu vlastite kreativne potencijale. Sadejstvom likovne i muzičke umetnosti sa literaturom, umetnost se vraća svojim prapočecima, svom detinjstvu, kada je egzistirala u sinkretičkom jedinstvu i prožimanju svojih vidova ispoljavanja (Kamenov, 2010: 204).

VIZUELNA STIMULACIJA

Sadržaji muzike su veoma raznovrsni i mogu biti sami sebi svrha. Međutim, ukoliko se ovi sadržaji deci predstavljaju samostalno, bez objašnjenja i povezivanja sa elementima, pojmovima i pojavama iz okruženja ili iz drugih oblasti života, njima se ne mogu na najbolji način ostvarivati svi ciljevi i zadaci kako muzičkog, tako i opšteg vaspitanja i obrazovanja. Iako se muzika prima putem auditivne percepcije, ona ipak nije jedini, a ni izolovani, način sticanja iskustva, već je povezana sa zapažanjem likovnih, drugih akustičnih (npr. govornih) i kinestetičkih pojava. Ovo znači da čovek sve pojave koje ga okružuju ne doživljava pojedinačno niti izolovano, već kao deo celine, tj. neke opšte „slike”. Ovo naročito važi za decu. Činjenica da u najmlađem uzrastu detetu moramo pružiti integrisana iskustva kako bismo razvijali ne samo muzičke, već i

kognitivne i psihomotorne sposobnosti u okviru opšteg potencijala, navodi na iznalaženje novih puteva pri prenošenju znanja. Mišljenja psihologa muzike potvrđuju da nije dovoljno samo podučavati dete da se kreće u ritmu muzike, peva i svira na dečjim muzičkim instrumentima, već treba i realizovati sadržaje koji će pratiti dečja interesovanja i biti u skladu sa vremenom u kojem žive. Priroda muzičkog iskustva dece je istovremeno i kognitivna i afektivna pa se ne sme isključiti tzv. klasičan pristup u procesu muzičkog obrazovanja i vaspitanja, ali se, svakako, može nadograditi (Stošić 2008: 90).

Istraživanja su pokazala da su deca motivisana da uče muziku kada su okružena bogatom perceptivnom atmosferom koja pruža različite varijante slušnih i vizuelnih iskustava (Wang, 2008: 32). Sadržaji drugih umetnosti, upotrebljeni unutar različitih aktivnosti (npr. didaktičke igre vezane za dela likovnih umetnosti, posmatranje, opažanje i razgovor o delima likovnih umetnosti, gledanje crtanih filmova, slušanje bajki i priča i razgovor o njima, integracija dramskih sadržaja, podsticanje dece na pokret, podsticanje dece za razvijanje taktilnog čula, itd.) trebalo bi da pobude dečja čula i podstaknu kod njih aktivno slušanje, opažanje, razumevanje i uvažavanje umetničkog dela.

Među svim umetnostima upravo likovna umetnost ima posebnu ulogu, zbog svoje bliskosti deci i potrebe svakog deteta da od trenutka kada može držati olovku, bojicu, kredu – bilo šta što ostavlja tragove, obeleži svoje prisustvo u svetu u kome se našlo (Filipović, Kamenov, 2009: 3). Obezbeđujući sredstva za posmatranje i sredstva za edukaciju čula, možemo stvoriti pažljive posmatrače. Kada se jednom uspostavi ova veza između deteta i okoline, njegov napredak je obezbeđen. Usavršena čula mu

omogućavaju da efikasnije posmatra okruženje, a predmeti koje posmatra, privlačeći pažnju svojom raznolikošću, pomažu mu da nastavi sa treningom čula. Ako, sa druge strane, zanemarimo obrazovanje čula, znanje o osobinama fizičkih predmeta postaje samo deo naše opšte kulture, koja je ograničena stvarima koje smo naučili i zapamtili, što je neplodno (Montesori, 2017: 185). Isti postupak mogao bi se primeniti i u oblasti muzičkog obrazovanja.

Vizuelna, likovna stimulacija u oblasti muzičkog obrazovanja jako je značajna. Lako „hvata” pažnju slušaoca zbog svoje prirode i očiglednih izražajnih sredstava. Međutim, vizuelne predstave mogu imati kako pozitivne, tako i negativne učinke na učenje i razumevanje muzike. Radica (2011: 120) tvrdi da, onde gde se radi o prostornoj dimenziji muzike, vizuelnost je uglavnom primerena pa čak i poželjna kao pomoć u njenom boljem razumevanju, dok vremenska dimenzija i svi elementi koji su s njom u vezi (ritam, muzički oblik) na neki način izmiču vizuelnosti, potvrđujući uvek iznova svoju apstraktnost.

Studije u oblasti likovnih umetnosti dale su određene kvalitativne podatke koji su primenjivi i u istraživanju muzike. Parsons (1976, 1978, 1987) je predložio da ono što deca smatraju važnim ima značajne implikacije za razumevanje načina na koji ona primaju ovaj fenomen. Rezultati njegove studije iz 1976. godine pružili su dokaze o četiri faze razvoja, pri čemu se faze međusobno razlikuju prema načinu na koji subjekt shvata estetske kvalitete umetničkog objekta:

- 1) *Nivo prvi*. Deca nisu u stanju da razlikuju osećanja izazvana predmetom. Ova faza je definisana kao egocentrična.

- 2) *Nivo drugi*. Deca su u stanju da postignu određeni stepen odvajanja od umetničkog objekta na osnovu intervencije određenog skupa pravila. Estetske osobine se nalaze u zadovoljavanju tih pravila.
- 3) *Nivo treći*. Deca poseduju višestruki, ali možda nekompatibilan sistem pravila za percepciju umetničkog dela.
- 4) *Nivo četvrti*. Estetski kvaliteti se smatraju kvalitetima samog objekta, javno dostupni i zasnovani na intencionalnim aspektima dela (Parsons, 1976).

Parsonsove faze razvoja mogu se preneti i u oblast muzičke umetnosti, tj. u oblast muzičke percepcije i šireg muzičkog obrazovanja.

Hana (Hanna, 2014: 291) je definisala elemente podudarnosti muzike i likovnih umetnosti. Navodi sedam elemenata vizuelnih umetnosti i muzike, koji dele zajedničke karakteristike. Sedam standardnih vizuelnih umetničkih elemenata su *linija, boja, tekstura, trajanje, prostor, oblik i forma*. Ovih sedam elemenata u oblasti likovnih umetnosti na zanimljive načine koreliraju sa elementima u muzici. Prema autoru, *linija* u likovnim umetnostima može se posmatrati kao melodija u muzici. Deca shvataju da linije u vizuelnim umetnostima prave „slike”, a melodije u muzici stvaraju npr. „pesmu”. Linija i melodija su linearne i samostalne; počinju u određenoj tački i nastavljaju se dok se ne završe. *Zvučna boja* u muzici je nešto što deca mogu lako da uoče. Zaista, Sandra Trehub (2006) je dokazala da bebe od rođenja mogu da razlikuju mnogo različitih zvukova. Boje i tonovi su lako prepoznatljivi deci, te deca često imaju omiljenu zvučnu boju ili zvuk koji vole. *Tekstura* u vizuelnim umetnostima je slična teksturi u muzici. U vizuelnim umetnostima deca mogu da vide teksturu, ali i da je osećaju kroz dodir. Tekstura može, na primer, biti gruba, glatka, neravna,

tvrda ili meka. U muzici tekstura se čuje kao sadejstvo, interakcija zvukova. Kada se melodijski glasovi i instrumenti pomeraju u isto vreme i u istom smeru, tekstura je glatka; kada se glasovi i instrumenti kreću u različitim vremenskim intervalima i pravcima, tekstura se doživljava kao gruba. Mali broj glasova i instrumenata stvara „slabu” teksturu, dok višeglasje, odnosno veći broj izvođača stvara „gustu” teksturu.

Trajanje u vizuelnim umetnostima predstavlja zadatak tačku na kontinuumu između tame i svetlosti. U muzici, specifična dinamika je takođe tačka na kontinuumu između glasnog i tihog. Specifičan muzički tempo je tačka na kontinuumu između brzog i sporog. Trajanje, dinamika i tempo su posebno važni za afektivno izražavanje u vizuelnim umetnostima i u muzici.

Upotreba *prostora* u vizuelnim umetnostima može se uporediti sa korišćenjem ritma u muzici. Prostor u umetnosti se odnosi na udaljenosti ili oblasti oko, između ili unutar sastavnih delova likovnog dela. Na primer, postoje fizički materijali, kao što su papir, platno, glina ili žica, od kojih se stvara prostor u umetnosti. U muzici, materijal na kome se nalazi muzika je zapravo vreme. Ritmovi su različita trajanja zvukova i tišine smeštenih unutar određenog vremenskog intervala. *Oblik* u vizuelnim umetnostima podseća na fraze u muzici. U vizuelnim umetnostima, oblik je zatvoreni oblik na određenoj površini. Oblik se stvara kada se linija ponovo poveže sama sa sobom. U muzici, fraze su prepoznatljivi melodijski fragmenti. Kontrast i ponavljanje fraza čine muziku interesantnom, kao što ponavljanje i kontrasti u obliku daju umetnosti njenu vizuelnu privlačnost. Forma u vizuelnim umetnosti ima tri dimenzije: dužinu, širinu i dubinu. Slično tome, harmonija u muzici se stvara kada se dva ili više tonova istovremeno čuju,

te je takođe višedimenzionalna. Odvojeni tonovi u muzici se slažu kroz harmoniju na različite nove načine, a često je teško čuti odvojene tonove kada se izvode zajedno kao složene „zvučne forme” poznate kao muzički akordi.

Vizuelni sadržaji i muzičko obrazovanje

Imajući u vidu spomenute karakteristike vizuelnih umetnosti i muzike, vizuelna stimulacija dece u funkciji unapređenja njihove percepcije muzike može da podrazumeva: 1) posmatranje dela različitih vizuelnih umetnosti (slike, fotografije, grafike, skulpture, mozaici) i razgovor o njima; 2) aktivnosti stvaranja – likovnog izražavanja kroz različite materijale i medije; 3) različite edukativne igre – dopunjalke, slagalice, puzzle i 4) taktilne aktivnosti – opažanje tekstura, karakteristika materijala, oblika.

U svakoj od predloženih stimulirajućih aktivnosti deca opažaju elemente umetničkih dela, njihova izražajna sredstva, uočavaju povezanost između njih, saznaju o zakonitostima grupisanja, tj. izgradnje forme i celine. Imaju mogućnost da se, podstaknuta određenim umetničkim delima, kreativno izražavaju, razvijaju sopstvenu percepciju, mišljenje, ali i osnažuju čula. Spomenute aktivnosti svakako mogu da imaju i igrovni karakter. Deca se angažuju u otkrivanju elemenata vizuelnih umetnosti i njihovih izražajnih sredstava prvo kroz istraživanje, a zatim kroz vežbu. Na kraju, postaju dovoljno osposobljena da koriste muziku i vizuelne umetnosti kao medije za komunikaciju i izražavanje.

ZAKLJUČAK

Zbog svoje višestruke uloge u razvoju opštih i muzičkih sposobnosti dece, sadržaji u domenu muzičke umetnosti zahtevaju ozbiljan odnos prema njima i kompleksna istraživanja u svim pravcima sa jedinstvenim ciljem: da se stvori čvrsta i široka naučna podloga i osigura što šira društvena pažnja i podrška za dalji rad na njihovom unapređivanju. Povezanost elemenata muzičke i likovne umetnosti može biti iskorišćena u radu sa decom u muzičkim aktivnostima u osnovnoj školi i u vrtiću. Sadržaji likovnih umetnosti bliski su deci, ona ih u velikoj meri percipiraju i razumeju, te mogu biti upotrebljeni kao sredstva pomoću kojih deca apstraktne muzičke pojmove i izražajna sredstva muzike lakše percipiraju, prihvataju i razumeju. Kroz rad sa sadržajima iz oblasti likovne i muzičke umetnosti kod dece se razvija pažnja, kreativnost, motivacija, ali se unapređuju i sposobnosti opažanja, induktivnog i deduktivnog mišljenja. Na taj način ciljevi muzičkog obrazovanja mogu biti uspešno dostignuti, a sam proces nastave unapređen.

Imajući u vidu savremene obrazovne strategije, postavke i dostignuća na polju opšteg obrazovanja, uočava se jasna tendencija isticanja značaja umetničkog (muzičkog) obrazovanja kao oslonca u formiranju motivisanih, kreativnih i stvaralačkih ličnosti, osposobljenih za primenu stečenih znanja, koje će biti sposobne da prate i kreiraju promene u svetu koji se ubrzano menja. U tom smislu se mogu razumeti i nastojanja da se u savremeno muzičko obrazovanje integrišu i sadržaji drugih umetničkih područja i na taj način doprinese ne samo uspešnijem muzičkom, već i celokupnom razvoju deteta. Međutim, dosadašnji pokušaji povezivanja sadržaja različitih umetnosti pokazali su da ovakav pristup zahteva

kompetentnog nastavnika (vaspitača i učitelja) koji prepoznaje i povezuje sadržaje iz različitih područja i vešto ih kombijuje stavrajući podsticajnu sredinu za učenje i razvoj dece. Poznato je da je učitelj osnovni činilac uspešnosti ne samo muzičke nastave, već celokupnog vaspitno-obrazovnog rada. Od njegove ličnosti, pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke osposobljenosti, motivisanosti, kreativnosti i etičnosti u najvećoj meri zavise kvalitet pedagoškog procesa i efikasnost vaspitno-obrazovnog rada (Jovanović, 2005: 199). Nažalost, u našoj vaspitno-obrazovnoj praksi često izostaje sistemski prilaz utemeljen na planiranju i povezivanju sadržaja iz različitih umetnosti sa ciljem da neposredno stimuliše afektivni, kognitivni, verbalni i muzički razvoj dece.

VISUAL CONTENTS IN FUNCTION OF IMPROVING MUSIC EDUCATION

Abstract

The paper analyses a relation between the contents of fine arts and the content of music, and how visual contents can be integrated into the music culture teaching in order to contribute to the improvement of the perception of musical works in children. As a goal of music education is to understand the work of Serbian musical heritage and musical heritage of other nations (perception of music), the integration of visual content in the music culture teaching contributes to the improvement of music education in the broadest sense. The introductory part of the paper lists the characteristics of music education, its goals and the importance of music (artistic) content for the general education process and beyond, for the holistic development of children. Special attention is paid to the importance of sensory stimulation in children starting from the earliest age, the syncretism of arts and visual contents in the music culture teaching. The end of the paper provides proposals for the activities and content of fine arts in function of improving music education. Content in the field of music art requires a serious relationship and complex research in all directions with a single goal: to create a solid and broad scientific basis, and to provide the widest possible public attention and support for further work on their improvement.

Key words: art syncretism, children, music education, sensory stimulation, visual content

REFERENCE

- Andre, L. (2009). *Pedagogija muzičkog konstrukta*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Eisner, E.W. (2004). *The arts and the creation of mind*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Filipović, S. i Kamenov, E. (2009). *Mudrost čula. III deo, Dečje likovno stvaralaštvo*. Novi Sad: Dragon.
- Gardner, H. (1990). *Art Education and human development*, Santa Monica, CA: The Getty Center for education in the Arts.
- Hanna, W. (2014). A Reggio-inspired music atelier: Opening the door between visual arts and music. *Early Childhood Education Journal*, 42 (4), 287-294.
- Hanslik, E. (1998). *O muzički lijepom*. Beograd: Plato, Biblioteka Episteme, 12.
- Ivanović, M. (2019). Integracija Orfovog pristupa u savremeno osnovnoškolsko muzičko obrazovanje. U: S. Marinković (Ur.), *Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog skupa „Nauka, nastava, učenje – problemi i perspektive“* (525-538). Užice: Pedagoški fakultet.
- Jovanović, B. (2005). *Škola i vaspitanje*. Beograd: Eduka
- Kamenov, E. (2008a). *Obrazovanje predškolske dece*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Kamenov, E. (2008b). *Mudrost čula. I deo, Igre za razvoj opažanja*. NoviSad: Dragon.
- Kamenov, E. (2010). *Mudrost čula. IV deo, Dečje govorno stvaralaštvo*. Novi Sad: Dragon.
- Katz, L. G. (1986). Current perspectives on child development. *Bulletin of the CRME*, 86,1-9.
- Mirković-Radoš, K. i Matić, E. (1986). *Muzika i predškolsko dete*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mirković-Radoš, K. (1996). *Psihologija muzike*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Montesori, M. (2017). *Otkriće deteta*. Beograd: Propolis Books.

- Parezanović, K. (2014). Pedagoški stavovi Jana Amosa Komenskog i Žan-Žaka Rusoa: Značaj aktivnosti, stvaralaštva, didaktičkih igara i didaktičkih materijala u muzičkoj pedagogiji. U: D. Žunić i M. Đurđanović (Ur.), *Umetnost i kultura danas* (167-174). Niš: Fakultet umetnosti u Nišu.
- Parsons, M. (1976). A suggestion concerning the development of aesthetic experiences in children. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 34, 305-314.
- Parsons, M. (1978). Developmental stages in children's aesthetic responses. *Journal of Aesthetic Education*, 12, 83-104.
- Parsons, M. (1987). *How we understand art: A cognitive developmental account of aesthetic experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radica, D. (2011). Uloga vizualne predodžbe glazbenog prostora i vremena u učenju i razumevanju glazbe, U: S. Vidulin (Ur.), *II međunarodni simpozij glazbenih pedagoga – Glazbena pedagogija u svjetlu sadašnjih i budućih promjena* (105-121). Pula: Sveučilište Jurija Dobrile.
- Selaković, K., & Ivanović, M. (2018). Integration of contents in teaching fine arts and music culture. In: Pia-Maria Rabensteiner, Oliver Holz, Melissa Michielsen (eds.). *Teacher education, sustainability and development. Challenges, issues, solutions for teaching in the 21st century* (163-173). Berlin: Lit Verlag.
- Stošić, A. (2008). Mogućnosti primene multimedijalne tehnologije u nastavi muzičke kulture. *Inovacije u nastavi*, 21, 88-97.
- Swanwick, K. (1988). *Music, mind and education*. London: Routledge.
- Temmerman, N. (2000). An investigation of the music activity preferences of pre-school children. *British Journal of Music Education*, 17, 51-60.
- Terzić, E. (1998). *Analiza i vrednovanje udžbenika muzičke kulture u osnovnoj školi u Mađarskoj i Srbiji*. Beograd: Centar za usavršavanje rukovodilaca u obrazovanju.
- Trehub, S. (2006). Musical predispositions in infancy. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 930(1), 1-16.

- UNESCO (2012). *Arts Education, from diversity to sustainability*. First Celebration of International Arts Education Week.
- Vigotski, L. S. (2005). *Dečja mašta i stvaralaštvo*. Psihološki ogled. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Voglar, M. (1997). *Kako muziku približiti deci*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Wang, D. P. -C. (2008). The quantifying analysis of effectiveness of music learning through the Dalcroze musical method. *US-China Education Review*, 5 (9), 32-41.
- Zdravković, V. i Vučković, J. (2014). Muzičke aktivnosti kao relevantna podloga za integrativno učenje u razrednoj nastavi. U: D. Žunić i M. Đurđanović (Ur.), *Umetnost i kultura danas* (227–233). Niš: Fakultet umetnosti u Nišu.

